

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Hoiakud rände ja migrantide suhtes eestikeelsetes sotsiaalmeediapostitustes

Sander Salvet, Tartu Ülikool

RITA-RÄNNE
projekt

RITA-RÄNNE projekt aitab välja töötada teaduslikult põhjendatud innovaatilisi lähenemisi rände ja lõimumise protsesside juhtimiseks Eestis, eesmärgiga aidata kaasa majanduse arengule ja ühiskonna sidususe suurenemisele

LÜHIKOKKUVÕTE

- ❖ Käesoleva uuringu eesmärgiks kaardistada hoiakuid migrantide suhtes sotsiaalmeedias Euroopa rändekriisi vältel: 1) kuidas on muutunud hoiakud rände ja migrantide suhtes eestikeelsetel avalikel Facebooki lehtedel aastatel 2014–2018? 2) milliseid radikaliseerumise või deradikaliseerumise ilminguid postitustes esineb?
- ❖ Uuringu valim koosneb 10 233 postitusest, mille uurimiseks olen kombineerinud erinevaid meetodeid: meelestatusanalüüsi, teema mudeldamist, seose- ja dispersioonianalüüsi, samuti multimodaalse diskursuse analüüsi.
- ❖ Tulemuste põhjal on kogu uuritava perioodil olnud rände ja migrantide suhtes negatiivsed hoiakud võimendatud nii negatiivsete postituste suurema osakaalu kui ka keskmiselt suurema interaktsioonide arvu (kommentaaride, jagamiste, laikide ja reaktsioonide summa) kaudu.
- ❖ Euroopa rändekriisi algus 2015. aastal tõi kaasa rändest kõnelevate postituse arvu hüppelise suurenemise ning nõrga ühesuunalise radikaliseerumise, mis väljendus eelkõige nõrgalt negatiivsete postituste osakaalu kasvuna. Ehkki pärast 2015. aastat postituste arv järk-järgult vähenenud pole negatiivsete postituste osakaal märkimisväärselt muutunud.
- ❖ Postitustes domineerivad sõltumata hoiakutest (rände)poliitilised teemad, nt Euroopa Liidu pagulaskvoodid, ÜRO globaalne ränderaamistik, Eesti rändepoliitika.
- ❖ Tugevalt negatiivsete postituste osakaal on suurem poliitika ja riigi (nt EKRE ja RÜEga seotud) lehtedel ja mitteametlike kogukondade lehtedel, tugevalt positiivsete postituste osakaal on suurem kultuuri (nt muuseumide, arhiivide, galeriide) ja kodanikuühiskonna (nt heategevus- ja abiorganisatsioonide) lehtedel.
- ❖ Tugevalt negatiivset hoiakut esineb rohkem neis postitustes, milles on mainitud Venemaalt ja Mustast Aafrikast pärit migrante, tugevalt positiivset hoiakut aga rohkem postitustes, milles on mainitud Ukraina ja Aasia päritolu migrante.
- ❖ Multimodaalse diskursuse analüüsi põhjal leidub suurema interaktsioonide arvuga postituste seas nii vähem kui rohkem radikaalseid postitusi, kuid uuritud tekstides ei ole väljendatud valmisolekut äärmuslikuks käitumiseks (nt füüsilise vägivalla kasutamiseks). Radikaalsus on väljendunud eelkõige “meie” ehk siserühma suurenenud ohutunde ja sellest tuleneva vaenuliku hoiakuna migrantide suhtes, samuti sisserändevastase aktivismina.

VALIM JA MEETOD

Uuringu valim (n = 10 233) koosneb rännet ja migrante käsitlevatest eestikeelsetest postitustest, mis on avaldatud 773 avalikul Facebooki lehel vahemikus 1. jaanuar 2014 – 31. detsember 2018. Uuritava perioodi valik lähtub soovist kaardistada hoiakuid ja nende muutumist Euroopa rändekriisi vältel, mis algas 2015. aastal. Valim sisaldab ka 2014. aasta postitusi, et oleks võrdlusvõimalus kriisieelse ajaga. Facebooki lehtede esmaseks kaardistamiseks Google'i otsimootori abil ja ka postituste hilisemaks filtreerimiseks tabelarvutusprogrammis kasutasin sõnu “pagulane”, “põgenik”, “sisserändaja”, “immigrant”, “varjupaigataotleja” ja “asüülitaotleja”. Kogusin postitused Facepakeri tarkvara abil, kraapides andmed Facebooki Graphi rakendusliidese kaudu. Postituste uurimiseks kombineerin nii masinõppe, n-õ traditsioonilise statistilise andmetöötluse kui kvalitatiivse andmeanalüüsi meetodeid.

Täpsemalt kasutan uuringu kvantitatiivses osas meelestatusanalüüsi (*sentiment analysis*, vt Liu, 2015) ja teema mudeldamist (*topic modeling*, vt Wang, Paisley & Blei, 2011). Meelestatusanalüüsi

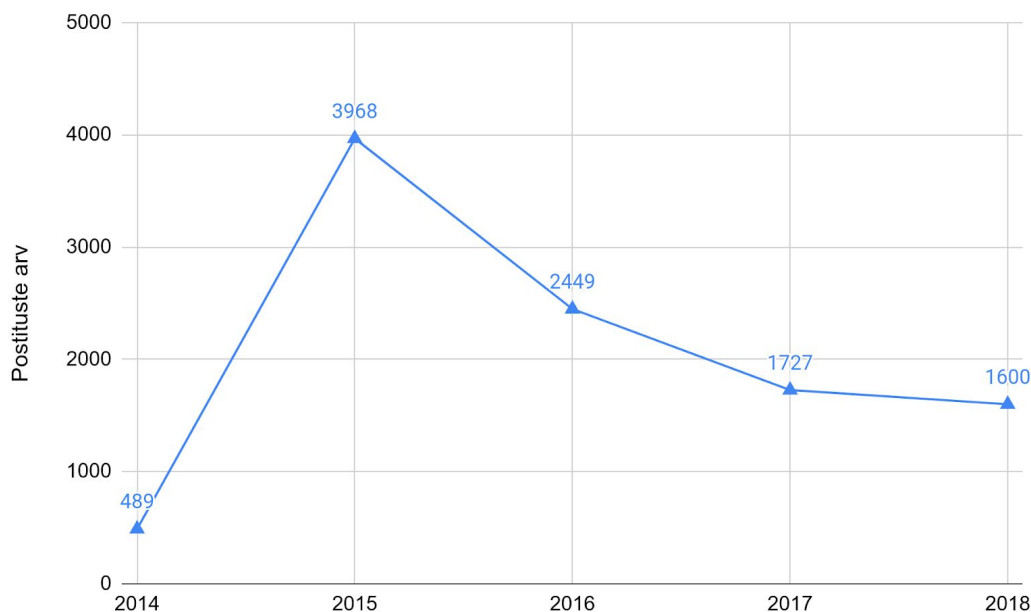
viin läbi juhendatud masinõppe põhimõttel ja kahe tugivektormasina (*support vector machine, SVM*) klassifitseerija abil. Esimene klassifitseerija (täpsus: 69,6%) eristab sisserändajate suhtes negatiivseid, neutraalseid ja positiivseid postitusi, kuid mitte negatiivse ja positiivse hoiaku emotsionaalset tugevust (skaala: -1 = “negatiivne”, 0 = “neutraalne”, 1 = “positiivne”). Seda klassifitseerijat kasutan ainult meeletatuse esmasel, üldisemal kaardistamisel. Teine klassifitseerija (täpsus: 75,5%) võtab arvesse hoiaku emotsionaalset tugevust, eristades tugevalt positiivseid ja tugevalt negatiivseid postitusi ülejäänud postitustest (skaala: -1 = “tugevalt negatiivne”, 0 = “nõrgalt positiivne / nõrgalt negatiivne / neutraalne”, 1 = “tugevalt positiivne”). Valdavalt olen analüüsis kasutanud teise, täpsema klassifitseerija abil saadud meeletatusandmeid. Mõlema klassifitseerija korral olen kasutanud teksti vektoriseerimiseks tf-idf-i tehnikat (vt ka analüüsitehnikate valiku aluseks olnud võrdlust lisas 1 ja 2). Postitustes esinevaid teemasid olen kaardistanud juhendamata masinõppel põhineva hierarhilise Dirichlet’ protsessi mudeli abil (*hierarchical Dirichlet process, HDP*; koherentsus: 0,52; vt mudeli valiku aluseks olnud võrdlust lisas 3). Lisaks meeletatusanalüüsile ja teema mudeldamisele olen võimalusel arvutanud tunnustevaheliste seoste uurimiseks välja Crameri V seosekordaja väärtused, viinud läbi dispersioonanalüüsi ja Tukey HSD testi.

Uuringu kvalitatiivses osas olen valinud detailsemaks analüüsiks iga kvartali suurima interaktsioonide arvuga (jagamiste, kommentaaride, laikide ja reaktsioonide summaga) postitused – kokku 20 teksti. Postituste kvalitatiivsel uurimisel olen kombineerinud kriitilist diskursusanalüüsi (vt Fairclough, 2010) ning multimodaalse diskursuse analüüsi (vt Kress & van Leeuwen, 2006). Postituste kirjalikus tekstis olen uurinud nt sõnade ja grammatiliste struktuuride sobitumist radikaalsete ideoloogiatega raamistikesse. Samuti analüüsin tähelepanu sõnade ja grammatiliste struktuuride väljenduslikule väärtusele, nt kas ideoloogilistel eesmärkidel ollakse valmis teatud väärtusi kõrvale heitma. Erilist tähelepanu pööran sellele, keda kujutatakse siserühma ehk “meiena” ja keda välisrühma ehk “nendena” ning kuidas neid rühmi esitletakse. Samuti analüüsin sõnade eksplitsiitset ja implitsiitset tähendusi, teksti stiiliasandit ja kõnekujundeid. Postitustele lisatud fotode ja videote puhul uurin nt seda, milliseid tegevusi kujutatatakse, kuidas eri indiviide ja rühmi tegevuste kaudu presenteeritakse, kuidas pilgu suuna ja visuaalse raami suuruse kaudu konstrueeritakse kuuluvust sise- või välisrühma, samuti mida või keda tõstetakse esile või jäetakse varju kompositsiooni ja värvide abil.

TULEMUSED JA JÄRELDUSED

Postituste arv

Euroopa rändekriisi alguses, 2015. aastal, kasvas rännet käsitlevate Facebooki postituste arv võrreldes kriisieelse ajaga umbes kaheksa korda, mis näitab sotsiaalmeedia kasutajate huvi hüppelist suurenemist rände ja sisserändajate vastu (vt joonist 1). Kriisi jätkudes postituste arv järk-järgult langes, viidates üldisele rändetemaatika aktuaalsuse vähenemisele. Võrreldes 2015. aastaga oli 2018. aastaks postituste arv kahanenud ligi kaks ja pool korda. Samas on postituste arvu langustrend aasta-aastalt aeglustunud ning ka 2018. aastal avaldati postitusi umbes kolm korda rohkem, kui enne rändekriisi puhkemist 2014. aastal. Seega vaatamata postituste arvu vähenemisele, polnud arutelu rände ja migrantide üle 2018. aastaks ei täielikult raugenud ega jõudnud kriisieelse mahuni.

Joonis 1. Facebooki lehtedede rändeteemaliste postituste arv 2014–2018

Hoiakute üldine jaotus

Juba enne rändekriisi algust, moodustasid rände ja migrantide suhtes negatiivsed postitused tekstidest enam kui poole, ent kriisi alguses kasvas negatiivsete postituste osakaal veel ligi 20% ning seda peaaegu võrdsele positiivsete ja neutraalsete postituste arvelt (vt tabelit 1). Esiteks tähendab see, et negatiivsed hoiakud rände ja migrantide suhtes on sotsiaalmeedias võimendatud (võrreldes nt Euroopa sotsiaaluuringu sama perioodi andmetega, vt Salvet, 2019). Teiseks võib sellist muutust hoiakutes käsitleda ühesuunalise radikaliseerumisena, mis tähendab, et hoiakud on muutunud valdavalt ühe äärmuse suunas: positiivsest või neutraalsest negatiivseks. Kriisi vältel püsis negatiivsete postituste osakaal vahemikus 70–75%, samas kui positiivsete postituste osakaal osaliselt taastus ja neutraalsete postituste osakaal vähenes. Seega toimus küll justkui väike muutus bipolaarsuse suunas, kuid arvestades hoiakute jaotust, domineeris siiski negatiivne hoiak ja hoiakute bipolaarsuseni ei jõutud.

**Tabel 1. Hoiakud rände ja migrantide suhtes
Facebooki avalike lehtede postitustes (I klassifitseerija)**

Meelestatus	2014	2015	2016	2017	2018
Negatiivne	54,49	73,09	70,88	71,85	75,09
Neutraalne	30,00	19,18	20,02	18,48	13,89
Positiivne	15,51	7,73	9,10	9,67	11,02

Samas tugevalt positiivseid ja tugevalt negatiivseid postitusi avaldati uuritava perioodil vähe: tugevalt positiivseid oli 0,19–1,02% ja tugevalt negatiivseid 1,64–5,57% (vt tabelit 2). Järelikult võib mõista enamikku tabelis 1 esitatud hoiakuid nõrgalt positiivsete või negatiivsetena. Tugevalt negatiivsete postituste osakaalu kasv 2015. aastal on kooskõlas negatiivsete postituste üldise

kasvuga (vrd tabel 1 ja 2). Seega hoiakute ühesuunaline radikaliseerumine on väljendunud eelkõige nõrgalt negatiivsete hoiakute kasvuna, vähem tugevalt negatiivsete postituste osakaalu suurenemisena. Tugevalt positiivsete postituste osakaalu korral ei ole aga märgata samasugust taastumistendentsi nagu positiivsete postituste puhul üldiselt, vaid on näha alates kriisi algusest pidevat kahanemist. Järelikult on tabelis 1 esitatud positiivsete postituste osakaal kriisi ajal taastunud vaid tulenevalt nõrgalt positiivsete postituste osakaalu kasvust.

**Tabel 2. Hoiakud rände ja migrantide suhtes
Facebooki avalike lehtede postitustes (II klassifitseerija)**

Meelestatus	2014	2015	2016	2017	2018
Tugevalt negatiivne	1,64	5,57	4,70	5,50	5,31
Nõrk või neutraalne	97,34	93,45	94,65	93,80	94,50
Tugevalt positiivne	1,02	0,98	0,65	0,69	0,19

Hoiakud postituse teema, Facebooki lehe tüübi ja asukoha lõikes

Seoseanalüüsi põhjal on postituse meelestatusel statistiliselt oluline seos postituse teema ja Facebooki lehe tüübiga, kuid mitte geograafilise asukohaga, mida on võimalik avalike andmete põhjal lehega seostada (vt tabelit 3). Samas võib Crameri V seosekordaja väärtuste põhjal näha, et seosed postituse teema ja Facebooki lehe tüübiga on väga nõrgad ning tulemustesse tuleks suhtuda ettevaatlikult. Seos postituse teemaga on küll pisut tugevam kui lehe tüübiga, kuid teema puhul võib olla seosekordaja väärtus ka ebatäpsem, sest paljud teemad esinevad vaid üksikutes postitustes, mis võib valitud analüüsimeetodi puhul mõjutada tulemuse usaldusväärsust – nii võib seose tugevuse võrdlemine viia eksliku järelduseni. Eelkõige saab läbiviidud seoseanalüüsi põhjal öelda, et postituse teema ja Facebooki lehe tüübi lõikes esineb hoiakutes erinevusi, kuid need erinevused on väga väikesed. Asukoha lõikes aga selged erinevused meelestatustes pigem puuduvad.

Tabel 3. Seosed meelestatuse ning Facebooki lehti ja postitusi kirjeldavate nominaaltunnuste vahel (Crameri V)

Tunnus	ϕ_c	p
Postituse teema	0,18	$p < 0,001$
Facebooki lehe tüüp	0,10	$p < 0,001$
Asukoht	0,05	NS

Teema mudeldamise tulemuste järgi domineerivad postitustes sõltumata nende meelestatusest (rände)poliitilised teemad, nt Euroopa Liidu pagulaskvoodid, ÜRO globaalne ränderaamistik, Eesti rändepoliitika (vt tabelit 4). Ka sisserändevastatus kui nähtus on leidnud käsitlemist erineva hoiakuga postitustes. Nii on rännet uuritaval perioodil käsitletud eeskätt poliitilise, maailmavaatelise aruteluobjektina, mille üle on arutletud lähtudes erinevatest vaatepunktidest ja väljendudes väga erineva emotsionaalse tugevusega.

Sellele vaatamata esineb ka mõningaid erinevusi, nt kultuurivaldkonna teemade puhul. Kui islamiusuga seonduv (nt islamiusuliste kohanemine kristlikus kultuuriruumis) on leidnud käsitlemist

peamiselt tugevalt negatiivsetes ning nõrgalt negatiivsetes-positiivsetes või neutraalsetes postitustes, siis kultuurist üldisemalt ja loometegevuse kontekstis (nt migrante portreerivad filmid) on kõneldud tugevalt positiivsetes ning nõrgalt negatiivsetes-positiivsetes või neutraalsetes postitustes. Samuti on rändedebatti rohkemate rühmade (nt koolinoorte) kaasamine käsitletud pigem nõrgalt väljendatud hoiakutega ja neutraalsetes postitustes. 1944. aasta suure põgenemise käigus Eestist lahkunud pagulased on leidnud seevastu kajastamist tugevalt positiivsetes postitustes. Siit järeldub, et kui hoiak teistsuguse kultuuritaustaga, nt islamiusuliste migrantide vastu varieerub rohkem, siis hoiak siserühma kuuluvate ehk Eesti päritolu migrantide suhtes on valdavalt positiivne.

Teema mudeldamise tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada, et analüüsi aluseks olnud mudelil on puudusi (nt sisulised ja sõnavaralised kattuvused teemade vahel, mõnede teemade vähene interpreteeritavus) ning osa levinud teemasid võivad olla jäänud tuvastamata (nt kuritegevus, humanitaarabi). Seetõttu annab mudel teemadest pigem osalise, mitte täieliku ülevaate.

Tabel 4. Teemade esikümme meelestatuse lõikes

Tugevalt negatiivne		Nõrk või neutraalne		Tugevalt positiivne	
Teema	%	Teema	%	Teema	%
Poliitika 1	75,76	Poliitika 1	64,41	Poliitika 1	64,00
Poliitika 2	8,78	Poliitika 2	16,90	Poliitika 2	16,00
Islam	3,44	Islam	5,14	Poliitika 4	4,00
Sisserändevastatus	2,29	Poliitika 3	4,57	Eestlastest pagulased 2	2,67
Poliitika 4	1,72	Poliitika 4	1,39	Mitmesugust 3	2,67
Poliitika 5	1,34	Sisserändevastatus	0,97	Eestlastest pagulased 3	2,67
Poliitika 3	0,95	Mitmesugust 2	0,45	Sisserändevastatus	1,33
Poliitika 6	0,95	Õpilaste kaasamine	0,33	Mitmesugust 2	1,33
Mitmesugust 1	0,57	Film 1	0,27	Kultuur (üldine)	1,33
Ajalugu	0,57	Poliitika 5	0,22	Poliitika 7	1,33

Facebooki lehe tüübi lõikes on hoiakud jaotunud küllaltki sarnaselt üldisele jaotusele valimis: kõigi lehetüüpide puhul moodustavad 90% või enam nõrgalt negatiivsed, nõrgalt positiivsed või neutraalsed postitused, seevastu tugevalt negatiivsed ja tugevalt positiivseid postitusi on alla 10% (vt tabelit 5).

Rände ja migrantide suhtes tugevalt negatiivseid postitusi esineb rohkem poliitika ja riigi¹ ning mitteametlike kogukondade² lehtedel. Seejuures on poliitika ja riigi lehetüübi puhul umbes kolmveerand tugevalt negatiivsetest postitustest avaldatud Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna

¹ Poliitika ja riigi lehetüüp hõlmab poliitiliste parteide ja poliitikute, riigi institutsioonide ja -asutuste, Euroopa Liidu institutsioonide ja -asutuste, rahvusvaheliste organisatsioonide, välisriikide saatkondade ja muude asutuste ning kohalike omavalitsuste (sh kohalike omavalitsuste meedia, nt teabelehtede) avalikke Facebooki lehti.

² Mitteametlike kogukondade all pean silmas sotsiaalmeediakasutajate spontaanseid kogukondi, mis pole seostatavad ühe kindla organisatsiooni või persooniga. Selliste kogukondade suunitus võib olla väga erinev: leidub nt poliitika-, äri-, kultuuri-, kohaliku elu, väliseesti, huumori- ja esoteerikakogukondi, samuti mitmesuguseid blogilaadseid lehti.

(EKRE) ja Rahva Ühtsuse Erakonnaga (RÜE) seotud lehtedel³. Tugevalt positiivsetest postitustest veidi enam kui pool on avaldatud Eesti Reformierakonna, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna, Euroopa Liidu institutsioonide ja rahvusvaheliste organisatsioonide lehtedel. Selline jaotus peegeldab hästi vastuseisu ühelt poolt parempopulistlike erakondade ning teiselt poolt uuritaval perioodil võimul olnud parteide, Euroopa Liidu ja rahvusvaheliste organisatsioonide (nt ÜRO) vahel. Poliitika ja riigi lehtede tugevalt negatiivsete postituste suurem protsent on tingitud esiteks sellest, et EKRE ja RÜE lehtedel on võetud rändeteemadel rohkem sõna, teiseks ongi enamiku Eesti parteide, riigitasandi institutsioonide-asutuste ja kohalike omavalitsuste lehtedel tugevalt negatiivne hoiak esindatud veidi enam kui tugevalt positiivne hoiak. Mitteametliku kogukonna lehetüübi puhul on üle 90% tugevalt negatiivsetest ja positiivsetes postitustest avaldatud maailmavaatelise või probleemikeskse kogukonna alamtüübi lehtedel. Viimane on seletatav sellega, et rändekriisi ajal loodi arvukalt mitteametlikke sisserändevastaseid ja sisserännet pooldavaid Facebooki lehti, kus avaldati postitusi küllaltki aktiivselt.

Ka religiooni⁴, meedia⁵ ning äri ja ettevõtluse⁶ lehtedel on tugevalt negatiivseid tekste postitatud rohkem kui tugevalt positiivseid. Religiooni lehetüübi puhul on tugevalt negatiivsetest postitustest umbes pool avaldatud n-ö alternatiivsetel kristlikel lehtedel, mida pole võimalik seostada ühegi üldtuntud konfessiooniga, kõik tugevalt positiivsed postitused pärinevad aga luterluse ja katoliiklusega seostatavalt lehtedelt. See on seletatav laiema erinevusega alternatiivsete ja põhivoolu kristlike kogukondade vahel: kui uuritud alternatiivsed kristlikud lehed olid orienteeritud maailmalõpu ettekuulutustele ja väljendasid üleüldiselt radikaalsemaid vaateid, siis luterlikes ja katoliiklikes kogukondades on traditsiooniliselt enam tähtsustatud ligimesearmastus ja n-ö heaks samariitlaseks olemine. Meedia lehtedest postitasid tugevalt negatiivseid tekste enim alternatiivmeedia⁷ lehed (ligi pool meedia lehetüübi tugevalt negatiivsetest postitustest), tugevalt positiivsed postitused jaotusid aga ühtlasemalt erinevate alamtüüpide vahel, nagu üleriigilised ajalehed, televisioon ja raadio, kohalik meedia, kultuuriväljaanded ja -portaalid ning alternatiivmeedia. Tugevalt negatiivseid hoiakuid väljendanud alternatiivmeedia lehtede puhul on tegu eelkõige parempopulismi esindavate väljannete ja portaalidega, mis tulenevalt oma ideoloogilisest suunitlusest on vaenulikumad rände ja migrantide suhtes. Peavoolumeedia, aga ka osa alternatiivmeediast (nt feministlikud väljaanded) on pigem püüdnud vähemuste, sh migrantide, suhtes tõrjuvast või diskrimineerivast käsitlusest hoiduda. Äri ja ettevõtluse lehtedest väljendati tugevalt negatiivseid hoiakuid vaid ühe kvaternaarsektori ettevõtte lehel, tugevalt positiivseid hoiakuid ei väljendatud aga üldse. Seetõttu on äri ja ettevõtluse lehed hoiakutel sarnasemadki hariduse ja teaduse lehtedega, kus esines vaid üksikuid tugevalt negatiivseid ja tugevalt positiivseid postitusi, ja jõustruktuuride lehtedega, kus tugevalt negatiivseid ja tugevalt positiivseid postitusi ei esinenud üldse.

³ Erakonnaga seotud lehtedeks olen lugenud lisaks erakonna ametlikule lehele ka erakonda kuuluvate poliitikute ja erakonna meediakanalite (nt parteilehtede) lehti.

⁴ Religiooni lehetüübi moodustavad peamiselt nii erinevate koguduste kui ka religioossete meediakanalite lehed.

⁵ Meedia lehetüübi alla olen liigitanud nt üleriigilised päeva- ja nädalalehed, raadiojaamad ja telekanalid, kohalikud meediakanalid (nt maakonnalehed), äriteemalised väljaanded ja portaalid, kultuuriväljaanded ja -portaalid, elustiiliväljaanded ja -portaalid (nt naiste- või autoajakirjad), meelelahutusväljaanded ja -portaalid, väliseesti meediakanalid, alternatiivmeedia.

⁶ Äri ja ettevõtluse lehetüüp tähistab ettevõtete ja ettevõtjate Facebooki lehti.

⁷ Alternatiivmeedianana olen käsitlenud ideoloogilise suunitluse poolest (nt paremäärmuslus, feminism) alternatiivseid meediakanaleid.

Tugevalt positiivsete postituste protsent on suurem kultuuri⁸ ja kodanikuühiskonnaga⁹ seotud lehtedel. Kultuuri lehetüübi tugevalt positiivsed postitused on avaldatud eranditult muuseumi, arhiivi või galerii alamtüübi lehtedel. Osaliselt on see seletatav tööigaga, et sageli postitati just muuseumide, arhiivide või galeriide lehtedel tekste, milles kirjutati ajaloolistest Eesti päritolu migrantidest, sh paguluses elanud kunstnikest ja kirjanikest. Tugevalt negatiivseid hoiakuid väljendati aga ainult kirjandusega seotud lehtedel. Kodanikuühiskonna Facebooki lehtedest väljendati rände ja migrantide suhtes tugevalt positiivseid hoiakuid valdavalt erinevatel heategevus- ja abiorganisatsioonide lehtedel, tugevalt negatiivseid hoiakuid aga näiteks poliitiliste liikumiste ja väliseesti seltside lehtedel. Mainitud heategevus- ja abiorganisatsioonid pakkusid rändekriisi käigus saabunud pagulastele ja asüülitaotlejatele sageli ka otsest abi. Samas nt väliseesti seltside puhul on tegu samuti migrantidega, kes võivad tunda end sihtriigi ühiskonnas ebakindla ja haavatavana ning olla sellest tulenevalt vaenulikumad teiste vähemuste suhtes (vt nt Meusen, Abts, & Meuleman, 2019).

Tabel 5. Postituste meelestatus Facebooki lehe tüübi lõikes (%)

FB lehe tüüp	Tugevalt negatiivne	Nõrk või neutraalne	Tugevalt positiivne
Äri/ettevõtlus	1,08	98,92	0,00
Kodanikuühiskond	0,49	98,39	1,12
Kultuur	0,26	98,44	1,30
Haridus/teadus	0,57	98,86	0,57
Mitteametlik kogukond	6,65	92,64	0,71
Meedia	2,23	97,06	0,70
Poliitika/riik	8,64	90,83	0,53
Religioon	2,88	96,25	0,86
Jõustruktuurid	0,00	100	0,00

Kuigi seoseanalüüsi põhjal pole hoiakute erinevused Facebooki lehtede asukoha lõikes statistiliselt olulised, olen tabelis 6 esitanud ka hoiakute jaotused asukoha lõikes. Tabelist nähtub, et tugevalt negatiivsete postituste osakaal on veidi suurem Lääne-Virumaal, Põlvamaal ja Viljandimaal. Ainsad maakonnad, mille lehtede postitustes esines tugevalt positiivseid hoiakuid, on Läänemaa, Pärnumaa ja Harjumaa. Nelja maakonna lehtedel ei esinenud üldse ei tugevalt positiivseid ega tugevalt negatiivseid postitusi: need on Hiiumaa, Ida-Virumaa, Jõgevamaa ja Valgamaa. Välismaistel lehtedel esines küll tugevalt negatiivseid, kuid mitte tugevalt positiivseid postitusi. Facebooki lehtedel, mida polnud võimalik seostada kindla geograafilise asukohaga, on küllaltki suur protsent tugevalt negatiivseid postitusi, mis tuleneb sellest, et mitmed rändekriisi ajal loodud pagulasvastased lehed polnud seostavad kindla asula või maakonnaga.

⁸ Kultuuri lehetüüp sisaldab kunsti-, teatri-, filmi-, kirjandus-, muusika-, ürituste, muuseumide, arhiivide, galeriide jm lehti.

⁹ Kodanikuühiskonna lehetüüp hõlmab erivaldkondade seltse, ühendusi, liikumisi (nt loomaõiguslaste keskkonnakaitsjate MTÜd, väliseesti seltsid, poliitilised liikumised, heategevus- ja abiorganisatsioonid, erialaliidud, noorteorganisatsioonid jne).

Tabel 6. Facebooki postituste meelestatus asukoha lõikes (%)

Asukoht	Tugevalt negatiivne	Nõrk või neutraalne	Tugevalt positiivne
Harjumaa	3,76	95,61	0,64
Hiiumaa	0,00	100,00	0,00
Ida-Virumaa	0,00	100,00	0,00
Järvamaa	4,17	95,83	0,00
Jõgevamaa	0,00	100,00	0,00
Lääne-Virumaa	7,41	92,59	0,00
Läänemaa	0,00	96,36	3,64
Pärnumaa	2,61	95,42	1,96
Põlvamaa	6,67	93,33	0,00
Raplamaa	2,56	97,44	0,00
Saaremaa	5,00	95,00	0,00
Tartumaa	4,17	94,60	1,23
Valgamaa	0,00	100,00	0,00
Viljandimaa	5,88	94,12	0,00
Võrumaa	2,27	97,73	0,00
Välismaa	4,42	95,58	0,00
Täpsustamata	7,28	91,98	0,74

Hoiakud interaktsioonide, jälgijate, postituste arvu ja pikkuse lõikes

Dispersioonanalüüsi tulemused osutavad, et postituse keskmine interaktsioonide arv (jagamiste, kommentaaride, laikide ja reaktsioonide summa) ja teksti pikkus on hoiakute lõikes erinevad, kuid keskmise jälgijate ja postituste arvu puhul statistiliselt olulist erinevust ei esine (vt tabelit 7). Selleks, et hinnata, milles interaktsioonide arvu ja postituse pikkuse korral erinevused täpsemalt seisnevad, kasutasin Tukey HSD testi. Tulemuste järgi on tugevalt negatiivsetel postitustel keskmiselt rohkem interaktsioone kui ülejäänud postitustel (vt lisa 4). Nõrgalt negatiivsete-positiivsete ja neutraalsete ning tugevalt positiivsete postituste keskmine interaktsioonide on aga pigem sarnane. See tähendab, et tugevalt negatiivseid hoiakuid rände ja migrantide suhtes on võimendatud Facebookis ka interaktsioonide kaudu. Postituse pikkuse puhul esineb sarnane tendents: tugevalt negatiivsed postitused on keskmiselt pikemad kui ülejäänud postitused, tugevalt positiivsed postitused on pikkuselt sarnased nõrgalt negatiivsete, nõrgalt positiivsete ja neutraalsete postitustega (vt Lisa 5). Seega motiveerib tugevalt negatiivne hoiak Facebooki kasutajaid kirjutama rändeteemadel pikemaid tekste.

Tabel 7. Facebooki lehti ja postitusi kirjeldavad pidevad tunnused meelestatuse lõikes (keskväärtused ja F-test)

Tunnus	Tugevalt negatiivne	Nõrk või neutraalne	Tugevalt positiivne	F	p
Interaktsioonide arv	134,25	58,60	55,88	32,67	p < 0,001
Jälgijate arv	8114,54	9396,61	7173,03	1,91	NS
Postituste arv	225,65	200,72	207,32	1,62	NS
Postituse pikkus (tähemärkides)	2101,79	804,67	973,83	151,50	p < 0,001

Hoiakud migrantide päritolu lõikes

Lisaks eespool kirjeldatud näitajatele uurisin andmestikus läbiviidud päringute põhjal hoiakuid migrantide päritolu lõikes (vt tabelit 8). Päringu filtersõnade valikul lähtusin Eesti esmakordsete tähtjaliste elamislubade ning rahvusvahelise kaitse taotlejate ja saajate 2014. statistilistest andmetest (Siseministeerium & EMN, 2019). Tulemuste põhjal on kõigi päritolu kategooriate korral enim levinud nõrgalt negatiivsed, nõrgalt positiivsed ja neutraalsed postitused, samuti on tugevalt negatiivseid postitusi reeglina rohkem kui tugevalt positiivseid postitusi. Tugevalt negatiivset hoiakut esineb rohkem neis postitustes, milles on mainitud Venemaalt ja Mustast Aafrikast pärit migrante, tugevalt positiivset hoiakut aga rohkem postitustes, kus on mainitud Ukraina ja Aasia päritolu migrante. Seega ei ole erinevused hoiakutes seletatavad vaid kultuurilise erinevuse ja geograafilise kaugusega ning sõltuvalt migrandirühma päritolust võivad hoiakuid kujundada erinevad tegurid (nt ajalooline taust, rassilised ja etnilised erinevused, kindla rühmaga seotud stereotüübid ja eelarvamused). Rändekriisi kontekstis on olnud Eestis rahvusvahelise kaitse taotlejad pärit eeskätt Süüriast ja Ukrainast, kuid hoiak on olnud migrantide suhtes veidi erinev: tugevalt negatiivsete postituste osakaal on olnud süürlaste korral suurem ja tugevalt positiivsete postituste osakaal väiksem.

Tabel 8. Meelestatus migrantide päritolu lõikes (%)

Päritolu	Päring	Tugevalt negatiivne	Nõrk või neutraalne	Tugevalt positiivne
Süüria	“süürlane”	5,59	93,71	0,70
Ukraina	“ukrainlane”	2,86	95,71	1,43
Vene	“venelane”	13,64	85,61	0,76
Kaukaasia	“armeenlane aser grusiin”	3,45	96,55	0,00
Lähis-Ida, Põhja-Aafrika	“alžeerlane egiptlane iraaklane iraanlane jeemenlane marokolane palestiinlane türklane”	4,42	95,58	0,00
Ülejäänud Aafrika	“beninlane eritrealane gambialane kamerunlane malilane nigeerlane sudaanlane”	8,33	91,67	0,00
Ülejäänud Aasia	“afgaan bangladeshlane hiinlane indialane nepallane pakistanlane srilankalane vietnamlane”	2,08	96,88	1,04
Muu maailm	“albaanlane kosovolane kuubalane ameeriklane venetsueellane”	8,00	92,00	0,00

Rändediskursused suurima interaktsioonide arvuga postitustes

Suurima interaktsioonide arvuga Facebooki postituste multimodaalse diskursuse analüüsis järeldub, et erinevused hoiakutes sõltuvad nii sellest, kas migrantidena kujutatati mitte-eestlasi või eestlasi, kui ka sellest, kas postitused avaldati enne või pärast rändekriisi algust. Eestlastest migrante kujutati enne rändekriisi algust aatelistena ehk inimestena, kes võitlevad vabaduse, demokraatia ja õigluse eest, samuti elitaarsetena – rühmana, kelle hulka kuuluvad nt kultuuriinimesed, aga ka toonane president Toomas Hendrik Ilves. Rändekriisi puhkemise järel esitleti eestlastest migrante seevastu vaeste ja majanduslikest huvidest lähtuvatena – inimestena, kes kolivad välismaale, et oma elujärge parandada.

Ka mitte-eestlastest migrante kujutati enne rändekriisi kahel viisil, kuid mõlemal juhul positiivselt – vaatamata sellele, et migrante käsitleti kultuurilise teisena. Ühel juhul kasutati omadussõnu, nagu “eksootiline” ja “põnev”, näidates kultuurilisi erinevusi positiivsena. Eksootilisuse diskursust toetas ka lisatud värviküllane foto maitseainetest. Teisel juhul väljendati tekstis kaastunnet põgenike kannatuste ja imetlust vaprusse suhtes. Samal ajal tekstile lisatud foto kujutas põgenikke viisil, mis võimaldas tõlgendada portreeritavaid “nende” ehk välisrühmana: pildistatud oli kaugelt, luues mulje pigem suurest distantsist vaatajaga, samuti puudus vaatajaga silmside, sest fotol kujutatud põgenike pilgud olid kõrvale pööratud.

Ka mõnes rändekriisiaegses postituses väljendati mitte-eestlastest migrantide suhtes positiivset hoiakut, kuid seda pigem kaudselt, mõistes hukka rändevastaseid inimesi. Mitmekesisemalt

väljendati negatiivseid hoiakuid, mis varieerusid nii argumentide kui emotsionaalse tugevuse poolest. Nõrka negatiivsust väljendati nt kõneldes migrantide üldisest kultuurilisest sobimatuses Eesti ühiskonda (nt metafoor “kaktus, mis ei hakka koduaias kasvama”) ja vähesest lõimumissuutlikusest (nt “migrandid jäävad Eestis töötuks”). Osa postitusi kujutas migrante “meie” ehk siserühma konkurentidena, kellega konkureeritakse nii võimaluste (nt “migrantide jaoks raha valitsusel jagub”) kui võimupositsiooni pärast (nt “Euroopa kuulub eurooplastele”). Migrantidevastase aktivismi ilminguid (nt üleskutseid allkirjastada petitioone või osaleda meelevaldustel) saatsid korduvalt statistiliste andmetega jooniseid, mida võib tõlgendada apelleerimisena enamuse arvamusele (nt “80% elanikest on pagulaste vastuvõtmise vastu”).

Mõnevõrra tugevamat negatiivsust võis täheldada postituste puhul, mis peegeldasid siserühma kõrgenenud ohutunnet, nt seostades migrante vägivaldsuse ja terrorismiga ning võimendades seda ka fotode-videote abil (nt fotoga terrorirünnaku ohvritest). Kõrgenenud ohutunnet peegeldas ka see, kui kõneldi rändest kui “hävingust” või “silmusest kaela ümber”. Ühes tugevalt negatiivses postituses, avaldati aga soovi “lasta Aafrika päritolu migrantidel Vahemerel surra” eesmärgiga piirata maailma rahvaarvu – selline arvamus peegeldab vaenulikkust migrantide ja äärmuslikku ükskõiksust inimelude suhtes. Samas viitab verb “laskma” (“lasta surra”) kõneleja passiivsusele ega viita kavatsusele hakata oma soovi ellu viima radikaalse käitumise (nt füüsilise vägivalla) abil.

Kokkuvõttes järeldeb nii meelestatus- kui ka multimodaalse diskursuse analüüsist, et rändekriis tõi kaasa radikaliseerumise kasvu sotsiaalmeedias. Eelkõige suurenes rände teemal nõrgalt negatiivsete postituste osakaal. Ka tugevalt negatiivsete postituste protsent on kasvanud, ehkki see on jätkuvalt küllaltki väike. Multimodaalse diskursuse analüüsi põhjal võib osa tugevalt negatiivseid postitusi pidada võrdlemisi radikaalseks, kuid samas ei väljendanud need postitused otsest valmisolekut radikaalseks käitumiseks. Näiteks esineb küll teatavat seaduse piiresse jäävat aktivismi (nt üleskutseid allkirjastada petitioone, osaleda meelevaldustel), kuid mitte nt üleskutseid füüsilisele vägivallale. Radikaliseerumine on Facebooki lehtedel väljendunud eelkõige siserühma suurenenud ohutunde ja sellest tuleneva vaenuliku hoiakuna migrantide suhtes.

KASUTATUD KIRJANDUS

Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language [2nd edition]*. London & New York: Routledge.

Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). *Reading Images: The Grammar of Visual Design [2nd edition]*. Oxon: Routledge.

Liu, B. (2015). *Sentiment Analysis: Mining Opinions, Sentiments, and Emotions*. New York: Cambridge University Press.

Meeusen, C., Abts, K., & Meuleman, B. (2019). Between solidarity and competitive threat?: The ambivalence of anti-immigrant attitudes among ethnic minorities. *International Journal of Intercultural Relations*, 71, 1–13. doi:10.1016/j.ijintrel.2019.04.002

Salvet, S. (2019). *Online and Offline Polarisation of Opinions in the Context of the European Migrant Crisis [poster]*. European Symposium Series on Societal Challenges in Computational Social Science 2019: Polarization and Radicalization, Zürich, Šveits, 2.–4. september.

Wang, C., Paisley, J., & Blei, D. M. (2011). Online Variational Inference for the Hierarchical Dirichlet Process. *Volume 15: Proceedings of the Fourteenth International Conference on Artificial Intelligence and Statistics, 11–13 aprill 2011, Fort Lauderdale, FL, USA*. URL: <http://proceedings.mlr.press/v15/wang11a/wang11a.pdf>

**Lisa 1. Meelestatusanalüüsi tehnikate võrdlus
(I klassifitseerija valik)**

Vektoriseerimistehnika + klassifitseerija	Täpsus
tf-idf + naiivne Bayes (NB)	62,7%
tf-idf + tugivektormasin (SVM)	69,6%

**Lisa 2. Meelestatusanalüüsi tehnikate võrdlus
(II klassifitseerija valik)**

Vektoriseerimistehnika + klassifitseerija	Täpsus
word2vec + logistiline regressioon (LR)	73,5%
fastText + logistiline regressioon (LR)	74,0%
tf-idf + logistiline regressioon (LR)	75,5%
word2vec + tugivektormasin (SVM)	74,0%
fastText + tugivektormasin (SVM)	74,0%
tf-idf + tugivektormasin (SVM)	75,5%
word2vec + otsusepuu (DT)	61,5%
fastText + otsusepuu (DT)	59,0%
tf-idf + otsusepuu (DT)	67,5%
word2vec + mitmekihiline pertseptron (MLP)	74,0%
fastText + mitmekihiline pertseptron (MLP)	74,0%
tf-idf + mitmekihiline pertseptron (MLP)	74,0%

Lisa 3. Teemamudelite võrdlus

Mudel	Teemade arv	Koherentsus (C_v)
Varjatud Dirichlet' jaotamine (LDA)	150	0,34
Varjatud semantiline indekseerimine (LSI)	150	0,36
Hierarhiline Dirichlet' protsess (HDP)	150	0,52

Lisa 4. Interaktsioonide arv meelestatuse lõikes (Tukey HSD test)

Võrreldav paar	Erinevus	p
Nõrk või neutraalne – tugevalt positiivne	2,72	NS
Tugevalt negatiivne – nõrk või neutraalne	75,66	$p < 0,001$
Tugevalt negatiivne – tugevalt positiivne	78,37	$p < 0,05$

Lisa 5. Postituse pikkus meelestatuse lõikes (Tukey HSD test)

Võrreldav paar	Erinevus	p
Tugevalt positiivne – nõrk või neutraalne	169,15	NS
Tugevalt negatiivne – nõrk või neutraalne	1297,12	$p < 0,001$
Tugevalt negatiivne – tugevalt positiivne	1127,97	$p < 0,001$